

บทที่ 4

กรณีตัวอย่างจากประเทศต่าง ๆ

มีความไม่มั่นคงมนุษย์เกิดขึ้นทั่วโลก การศึกษากรณีตัวอย่าง จะช่วยให้เห็นภาพรูปธรรมว่า ความมั่นคงและความไม่มั่นคงของมนุษย์เกิดขึ้นได้อย่างไร ในสภาพแวดล้อมใด มีผู้แสดงอะไรบ้าง มีผลกระทบอย่างไร จะแก้ไขหรือบรรเทาผลด้านลบนี้ได้อย่างไร

กรณีตัวอย่างนี้ใช้บางประเทศที่ปรากฏเป็นข่าว โดยให้กระจายในทวีปที่สำคัญ

กรณีศึกษาในประเทศรวันดา

1. สภาพภูมิศาสตร์-สังคม

1.1 รวันดาเป็นประเทศเล็ก ตั้งอยู่ในแผ่นดินทางตอนกลางของทวีปแอฟริกา ติดกับประเทศแทนซาเนียทางทิศตะวันออก บูรุนดีทางตอนใต้ ยูกันดาทางทิศเหนือและชาอีร์ทางทิศตะวันตก เดิมกล่าวได้ว่าไม่มีความขัดแย้งทางชนเผ่า มีชนเผ่าอยู่ 2 กลุ่ม ได้แก่ สูดูซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ราวร้อยละ 85 นิยมทำการเพาะปลูก และตุตซี ซึ่งนิยมการเลี้ยงสัตว์ กลุ่มนี้มีราวร้อยละ 14 ที่เหลือเป็นพวกปิกมีทั้ง 2 กลุ่มพูดภาษาเดียวกันและมีวัฒนธรรมคล้ายกันมาก และมีการประสมกลมกลืนกันดีพอสมควร โดยมีระบบจัดลำดับชั้นทางสังคมที่ยึดหยุ่น กล่าวคือ มีกษัตริย์เป็นชาวตุตซี ส่วนพวกขุนนางส่วนใหญ่เป็นพวกสุดู นอกจากนี้ ยังมีการเคลื่อนย้ายทางสังคมและแต่งงานข้ามเผ่ากัน การเข้ามาเป็นเจ้าอาณานิคมของยุโรปได้ทำลายความสัมพันธ์ที่ดีนี้ไป

เยอรมนี ได้เป็นเจ้าอาณานิคมประเทศนี้นับตั้งแต่ปี 1899 และเบลเยียมเข้ามาแทนที่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้สร้างความแตกแยกโดยสถาปนาระบบกษัตริย์ขึ้นมา ทำให้พวกตุตซีก้าวขึ้นมาคุมอำนาจการบริหารเกือบทั้งหมด ทั้งยังให้ท้ายว่าพวกตุตซีมีความเหนือกว่าทางเชื้อชาติ กระทั่งมีการทำบัตรประจำตัวที่ต่างออกไป

ความแตกต่างเล็กน้อยจึงได้ขยายเป็นความขัดแย้งที่ดุเดือดระหว่าง 2 เผ่า ต่างก็มีปึกขวที่ยึดมั่นในเผ่าของตนความขัดแย้งนี้ทวีขึ้นพร้อมกับการเคลื่อนไหวเพื่อความเป็นอิสระของประเทศ โดยต่างแย่งกันเป็นผู้ปกครอง ซึ่งในที่สุดผู้นำของเผ่าสุดูได้เข้ามามีอำนาจปกครองเมื่อประเทศได้รับเอกราชในปี 1962 มีการสังหารหมู่หลายครั้ง เผ่าตุตซีซึ่งเป็นชนส่วนน้อยตกเป็นเหยื่อ

ในปี 1990 กองกำลังแนวหน้ารักชาติวันดา (Rwanda Patriotic Front - RPF) ที่จัดตั้งโดยกลุ่มลี้ภัยชาวตุตซีมีฐานที่มั่นอยู่ในประเทศยูกันดา ได้บุกโจมตีวันดาและยึดครองดินแดนตอนเหนือของประเทศไว้ได้

ในปี 1992 มีการเจรจาสงบศึกเพื่อตั้งรัฐบาลผสม โดยกองกำลังสหประชาชาติหน่วยเล็กๆ เข้าไปรักษากาญจน์ พร้อมกับมหาอำนาจอย่างเช่นสหรัฐ ฝรั่งเศส ต่างพยายามเข้าไปมีบทบาท โดยฝรั่งเศสใกล้ชิดกับรัฐบาลของพวกฮูตู ส่วนสหรัฐกดดันให้มีรัฐบาลผสม

1.2 วันดาเป็นประเทศที่ยากจนที่สุดแห่งหนึ่งของแอฟริกา มีประชาชนที่อยู่ชนบทมากที่สุด และมีความหนาแน่นของประชากรสูงมากด้วย

1.3 มีการขายอาวุธขนาดเล็กมาสู่ประเทศนี้และทั่วทั้งแอฟริกา

1.4 สาเหตุลั่นไก ในวันที่ 6 เมษายน 1994 เครื่องบินที่มีประธานาธิบดี ฮาบิอาริมานา แห่งวันดา และประธานาธิบดี ชีเปรีย นตาริยามิรา แห่งบุรุนดีถูกยิงตก เมื่อใกล้ลงจอดที่สนามบินกรุงคิกาลี (Kigali) นครหลวง เป็นปฏิบัติการที่จนถึงทุกวันนี้ยังไม่ทราบชัดว่าผู้ใดสั่งการ

รายงานการสอบสวนของทางการฝรั่งเศสที่รั่วไปเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์ระบุว่ากลุ่มกบฏตุตซีหรือแนวหน้ารักชาติวันดา ซึ่งนำโดยนายพอล กากาเม (Paul Kagame) เป็นผู้ยิงจรวดใส่ นายกากาเมซึ่งเป็นประธานาธิบดีวันดาปัจจุบัน ได้ตอบโต้ว่า เป็นการปล่อยข่าวเพื่อหันเหความสนใจที่ฝรั่งเศสกลัวตายยอมให้แก่พวกฮูตูหัวรุนแรง ท่านผู้นี้ยังได้ให้สัมภาษณ์สำนักข่าวบีบีซี กล่าวหาว่าฝรั่งเศสมีส่วนช่วยเตรียมการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ โดยฝรั่งเศสเป็นผู้ฝึกทหารพราน ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าพวกนี้ตั้งใจที่จะฆ่า

อนึ่ง ผู้สื่อข่าวบีบีซียังรายงานว่า ฝรั่งเศสเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดที่สุดของระบอบรัฐบาลฮูตู และที่ปรึกษาทางทหารของฝรั่งเศสก็ทำงานกับรัฐบาลนี้ จนกระทั่งเกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ แต่ทางการฝรั่งเศสก็ยืนยันปฏิเสธการเกี่ยวข้องกับชนชั้นนำในวันดา (ข่าวบีบีซี 06042004)

2. สภาพปัญหา

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ครั้งใหญ่เกิดขึ้นระหว่างเดือนเมษายนถึงมิถุนายน ปี 1994 มีผู้ถูกสังหารระหว่าง 8 แสนถึง 1 ล้านคน ผู้ลงมือปฏิบัติได้แก่ หน่วยทหาร (รวมทั้งกองกำลังป้องกันประธานาธิบดี) หน่วยทหารพราน (Militia) และฝูงชน เป้าหมายของการฆ่า จะมีการกำหนดไว้ล่วงหน้า ได้แก่ ชาวตุตซีและกลุ่มฮูตูที่เป็นกลาง ที่จะประนีประนอมกับกลุ่มกบฏชาวตุตซี

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นี้ยุติลงในเดือนกรกฎาคม เมื่อขบวนแนวหน้ารักชาติวันดาหรือ RPF ที่เป็นของชาวตุตซี ยึดนครหลวงได้ ในเดือนเดียวกันนั้น ชาวฮูตูราว 2 ล้านคน ลี้ภัยไปอยู่ที่ประเทศ

ซาอีร์ (ปัจจุบันเรียกว่าสาธารณรัฐคองโก DR Congo) และประเทศแทนซาเนีย กองกำลัง RPF ได้ตั้งรัฐบาลเพื่อความสามัคคีในชาติโดยให้ผู้นำเผ่าสตูดำรงตำแหน่งทั้งประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี

3. ผู้แสดง

3.1 รัฐบาลรวันดา ซึ่งขณะนั้นเป็นรัฐบาลของพวกสตู มีกลุ่มหัวรุนแรงคุมอำนาจอยู่ ภายใต้อาณัติของเหตุการณ์นั้น ลงมือฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างเป็นระบบ ภายในเวลาเพียง 100 วัน มีผู้ถูกสังหารซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นเผ่าตูดซี ที่เหลือเป็นพวกสตูที่เดินสายกลาง ซึ่งเป็นปฏิบัติการที่รวดเร็วกว่าสมัชชาซีในสงครามโลกครั้งที่สองเสียอีก

3.2 มหาอำนาจ ในกรณีนี้มหาอำนาจสำคัญ ได้แก่ ฝรั่งเศสที่เป็นพันธมิตรกับรัฐบาลเผ่าสตู เบลเยียมซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมเดิม มีกองกำลังสันติภาพขนาดเล็ก และสหรัฐซึ่งเข้าไปมีส่วนเพื่อไม่ให้ถูกกีดกันออกไป และต้องการมีบทบาททั่วทั้งทวีปแอฟริกา รวมทั้งต้องการถ่วงดุลอำนาจของทางการฝรั่งเศส ที่ใกล้ชิดกับระบอบปกครองของพวกสตู

องค์การเอกสารเก่าสำนักงานความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Archive Organization) ซึ่งเป็นกลุ่มเอ็นจีโอ ที่อาศัยกฎหมายเสรีภาพทางข่าวสารของสหรัฐ นำเอกสารเก่าของสภาความมั่นคงแห่งชาติ มาประมวลและเปิดเผยว่า ในปลายเดือนมีนาคม ปี ค.ศ.1994 ก่อนหน้าเกิดเหตุ มีเจ้าหน้าที่ระดับสูงจากกระทรวงต่างประเทศของสหรัฐ เข้าเจรจาเพื่อให้ประธานาธิบดีรวันดาเจรจาปรองดองตั้งรัฐบาลผสมขึ้น โดยขู่ว่าจะตัดเงินช่วยเหลือหากปฏิบัติล่าช้า

เมื่อเกิดเหตุยิงเครื่องบินตก เจ้าหน้าที่สหรัฐผู้นั้น ได้กล่าวเตือนว่า จะเกิดความรุนแรงเป็นวงกว้างในทั้งสองประเทศ คือ รวันดาและบุรุนดี เมื่อเริ่มเกิดการสังหารใหญ่ ทางฝ่ายบริหารสหรัฐ ทราบรายละเอียดของสถานการณ์ในวันคดี แต่เลือกที่จะไม่หนุนให้สหประชาชาติเข้าไปแทรกแซง ทั้งนี้ เพราะเกรงว่าจะเป็นการให้อำนาจเพิ่มแก่กองกำลังสหประชาชาติ แต่ไม่มีแผนปฏิบัติการจริง ร่ายกว่านั้นก็คือหากปฏิบัติการของสหประชาชาติล้มเหลว สหรัฐต้องเข้ามาแบกรับแทน และอาจพบกับกรณีดังเช่นที่เกิดในประเทศโซมาเลีย ที่ทหารสหรัฐถูกสังหารไปนับสิบ สหรัฐจึงเลือกที่จะให้ความช่วยเหลือ ในถ้อยคำของประธานาธิบดีคลินตันที่ว่า

"ผมคิดว่านี่เป็นทั้งหมดที่เราทำได้ตอนนี้ เมื่อเรามีกองทหารอยู่ที่เกาหลี ยุโรป และพันธกิจใหม่ในบอสเนีย นอกจากนี้ เรายังต้องพยายามอย่างหนัก ที่จะให้ความตกลงสร้างสันติภาพในเฮติของสหประชาชาติ ฟื้นกลับมา" (Ferroggiaro, William, The U.S. and the Genocide in Rwanda 1994, The National Security Archive, 24032004)

3.3 องค์การสหประชาชาติ ซึ่งพิสูจน์ว่าไม่มีพลังอะไรในการรักษาสันติภาพ เรื่องทั้งหมดยังขึ้นอยู่กับประเทศมหาอำนาจ เช่น เมื่อพลโทคัลแลร์จะขอให้ส่งกำลังทหารจำนวน 5 พัน

นายมา แต่เมื่อทราบว่ายาสหรัฐไม่สนับสนุนก็ลดจำนวนลงเหลือเพียง 2,500 นาย และก็ไม่ได้อีก เนื่องจากสหรัฐไม่ต้องการเข้ามายุ่งเกี่ยว

3.4 รัฐบาลประเทศโดยรอบวันดาต้องแบกรับกลุ่มลี้ภัย ซึ่งบางแห่งใช้เป็นที่ซ่อนตัวของกบฏเผ่าฮูตู บางประเทศ เช่น แทนซาเนียแสดงบทบาทเป็นผู้ไกล่เกลี่ยให้เกิดรัฐบาลปรองดองในชาติ

สถานการณ์และแนวโน้ม

1. การประชุมรำลึกครบรอบ 10 ปี ของการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในวันดา ซึ่งมีผู้นำรัฐและรัฐบาล 8 ประเทศเข้าร่วม ประธานาธิบดี พอล กาคาม ซึ่งมาจากเผ่าตุตซีที่ถูกสังหาร กล่าวปราศรัยว่า เหตุการณ์อันน่าเศร้าใจเกิดขึ้นเนื่องจากการเพิกเฉยต่อปัญหาของชุมชนทางสากล (ซึ่งที่สำคัญหมายถึงมหาอำนาจตะวันตก) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะลัทธิเชื้อชาติ"เราควรจะได้จดจำไว้เสมอว่าการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่เกิดขึ้นไม่ว่าที่ไหน ได้แสดงถึงความล้มเหลวของชุมชนระหว่างประเทศ ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นความล้มเหลวทั้งโดยเจตนาและโดยความสะดวก เหตุใดชีวิตของประชาชนวันดาเป็นล้านคน จึงไม่มีความสำคัญต่อใครเลย เมื่อมองในแง่ของยุทธศาสตร์ หรือผลประโยชน์แห่งชาติ ประเทศมหาอำนาจมีระเบียบวาระซ่อนเร้นหรือไม่ ข้าพเจ้าเกลียดที่จะยอมรับวาระเบียดเบียนนี้กำหนดโดยความคำนึงถึงทางเชื้อชาติหรือผิวสี ข้าพเจ้าหวังว่ามันไม่เป็นจริง" (บีบีซี 05042004)

พลโทโรมิโอ คัลเลอร์ แห่งแคนาดาผู้บัญชาการกองกำลังสันติภาพขนาดเล็กในวันดาในครั้งนั้น จะเห็นพ้องว่าตะวันตกได้นิ่งดูภัยต่อปัญหาในวันดา แต่ก็มองไปอีกมุมหนึ่ง ในด้านทัศนคติ เขากล่าวว่า "ผมยังคงเชื่อว่าถ้ามีองค์กรหนึ่งประกาศว่าจะสังหารลิงกอริลลาภูเขาจำนวน 320 ตัว ก็จะมีปฏิกิริยาตอบโต้จากชุมชนระหว่างประเทศเพื่อระงับหรือให้หยุดการกระทำนั้นมากกว่าที่จะป้องกันมนุษย์จำนวนนับพันนับหมื่นคนที่จะถูกสังหารในประเทศเดียวกัน นี่เคยเป็นมาแล้ว และยังคงเป็นจริงในปัจจุบัน" (บีบีซี 26032004) มีข้อสรุปจากฝ่ายการทหารและการเมืองของประเทศพัฒนาแล้ว อย่างเช่น พลโทคัลเลอร์ แห่งแคนาดาและรายงานของวุฒิสมาชิกสหรัฐต่อประธานาธิบดีคลินตันในปี 1994 เห็นว่า การเข้าแทรกแซงทางกำลังทหารตั้งแต่ต้นอาจป้องกันการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาได้

อนึ่ง องค์การสหประชาชาติกำหนดให้วันที่ 7 เมษายน เป็นวันสากลรำลึกถึงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และยอมรับความผิดพลาดขององค์กรที่ไม่สามารถป้องกันเหตุการณ์ที่น่าสลดใจนี้

2. สถานการณ์ในประเทศวันดาตลอด 10 ปีที่ผ่านมา โดยทั่วไปมีเสถียรภาพ ชาวเผ่าฮูตูที่ลี้ภัยไปนอกประเทศโดยรอบราว 3 ล้านคน ในจำนวนนี้รวมผู้กระทำความผิดในการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ได้ทยอยกลับประเทศ โดยเห็นว่ารัฐบาลได้พยายามบูรณะประเทศ เช่น ในเมืองหลวง มีบ้านใหม่

อาคารสำนักงานสมัยใหม่ และโรงแรมผุดขึ้น สร้างความปรองดองระหว่างชนเผ่า และสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของชาววันดาปัจจุบันมีกองกำลังกบฏชาวฮูตูราว 2 หมื่นคน อยู่ใน คองโก และราว 4 พันคนรวมทั้งหัวหน้าไปวางอาวุธ อย่างไรก็ตาม ยังมีปัญหา 3 เรื่อง ได้แก่

(1) การที่ชาวเผ่าตูตซียังคงได้ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดความกินใจกัน

(2) ปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน ฝ่ายค้านรัฐบาลถูกปิดปากและปราบปราม และ

(3) ปัญหาความยากจนโดยเฉพาะทางตอนใต้ของประเทศ

การแก้ปัญหาเรื่องสิทธิประชาธิปไตยและความยากจนจะเป็นตัวบ่งชี้เสถียรภาพและความปรองดองในชาติที่ยังรู้สึกมีการแบ่งแยกกัน(บีบีซี 07042004) มีรายงานข่าวเมื่อกลางเดือนสิงหาคม 2547 ว่ากองกำลังฮูตูเพื่อการปลดปล่อยชาติ (The Hutu Forces for National Liberation) ได้มีปฏิบัติการโจมตีค่ายผู้อพยพเผ่าตูตซีในทางตะวันตกของประเทศบุรุนดี ได้สังหารผู้คนไปกว่า 150 คน (บางกอกโพสต์ 15082004)

3. สรุปรบเทียบและแนวทางต่อต้านการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ องค์การเฝ้าระวังสิทธิมนุษยชน (Human Right Watch) เห็นว่ามีด้วยกัน 10 ประการ ได้แก่

(1) หยุดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ก่อนที่มันจะกลายเป็นการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์จริง

(2) ตอบโต้อย่างรวดเร็วและมั่นคงต่อการเตรียมการเพื่อสังหารหมู่ประชาชนชาวบ้าน

(3) ให้ความสนใจต่อสื่อมวลชน ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งทางชนเผ่า ศาสนา และเชื้อชาติ ในกรณีที่มีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ใกล้จะเกิดขึ้น จะต้องหยุดการกระจายเสียงที่กระตุ้นหรือชี้แนะการก่อความรุนแรง เช่น ในกรณีของ รวันดา ปรากฏว่า 1 ปีก่อนการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ สื่อมวลชนในวันดาทั้งหนังสือพิมพ์และวิทยุได้โจมตีเผ่าตูตซีและผู้คัดค้านรัฐบาล เช่น หนังสือพิมพ์ระดับชาติกล่าวหาว่า พวกตูตซีเป็น "ศัตรูของชาติ" อนึ่ง การสังหารหมู่ในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่กรุงเทพฯ ประเทศไทย ก็มีปรากฏการณ์ทำนองเดียวกัน

(4) จะต้องให้ความสนใจอย่างสูงต่อผลกระทบด้านลบจากแบบอย่างการกระทำในประเทศใกล้เคียง กล่าวคือ ในปี 1993 จนถึงต้นปี 1994 ชนเผ่าฮูตูและตูตซีจำนวนหลายหมื่นคน ถูกสังหารในประเทศบุรุนดี ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับประเทศรวันดา รัฐบาลรวันดาได้ถือโอกาสนี้ขยายความเกลียดชัง

(5) ต้องมีข่าวสารที่แม่นยำเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในภาคพื้นดิน ข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์มีแนวโน้มที่จะเสนอว่าการสังหารครั้งใหญ่นี้เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่าง 2 เผ่ามาเก่าแก่ ไม่ได้มองว่าเป็นความพยายามของอำนาจรัฐโดยตรงในการจัดเผ่าตูตซีออกไป

(6) ชุมชนระหว่างประเทศต้องบังคับและให้การสนับสนุนแก่กลุ่มที่ต่อต้านการสังหารล้างเผ่าพันธุ์ เช่นกรณีรวันดาเมื่อเริ่มการสังหาร มีหลายกลุ่ม เช่น ประชาชนทั้งตอนกลางและตอนใต้ไม่เห็นด้วย แต่เมื่อไม่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนระหว่างประเทศก็ทนแรงกดดันในประเทศไม่ไหว

(7) เรียกการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างตรงไปตรงมา และประณามอย่างแข็งขัน ดำเนินการต่อต้านรัฐบาลที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อย่างถาวร รวมทั้งปฏิเสธการให้ความช่วยเหลือในอนาคต

(8) ห้ามการค้าอาวุธกับรัฐบาลที่ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์

(9) กดดันรัฐบาลใดก็ตามที่แสดงท่าทีสนับสนุนรัฐบาลฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ให้เปลี่ยนนโยบายเสีย

(10) เตรียมพร้อมเพื่อการเข้าแทรกแซงทางกำลังทหาร

ข้อสังเกตเพิ่มเติมบางประการ

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน เกิดจากเหตุปัจจัยหลายประการและมีผลกระทบ ก่อบาดแผลใหญ่ลึกที่ต้องใช้เวลาในการเยียวยา กล่าวกว้างๆ ได้ว่า เกิดจากเหตุปัจจัยสำคัญคือ

1. ความยากจนและการแย่งชิงทรัพยากรที่จำกัด
2. การสร้างความแตกต่างทางชนเผ่า ศาสนาและเชื้อชาติ อาจขยายตัวไปเรื่อยจนกลายเป็นความหวาดระแวง ความเกลียดชัง และการเป็นศัตรูฆ่ากันได้เมื่อมีเหตุการณ์อื่นมาเสริม
3. การค้าอาวุธแม้เป็นอาวุธขนาดเล็ก ก็ทำให้บางกลุ่มบางเผ่าในประเทศกำลังพัฒนามีอำนาจเหนือกลุ่มอื่น และคิดรวบอำนาจก่อความรุนแรงขึ้นได้
4. มหาอำนาจยังคงมีบทบาทสูงในประเทศกำลังพัฒนา รวมทั้งการเกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในบางแห่ง
5. การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในวันดาไม่ได้เกิดขึ้นในท่ามกลางความบ้าคลั่ง ความไร้ระเบียบหรืออนาธิปไตย ตรงกันข้ามกลับเกิดอย่างมีการจัดตั้งวางแผน มีการบัญชาการเป็นระดับชั้นอย่างเป็นระเบียบ มีการปฏิบัติตามคำสั่ง เราได้เห็นรูปธรรมนี้ทั้งในกรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง และการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในกัมพูชาภายใต้ระบบปกครองของเขมรแดง

กรณีศึกษาในประเทศอาร์เจนตินา

1. สภาพภูมิศาสตร์-สังคม

อาร์เจนตินาอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ มีทุ่งหญ้าใหญ่ที่สมบูรณ์ มีแหล่งน้ำมันและก๊าซธรรมชาติที่พอเพียงสำหรับใช้ มีประชากรราว 30 ล้านคน มีการศึกษาสูงและมีรายได้ดี ราวร้อยละ 84 อาศัยอยู่ในเมือง เป็นประเทศส่งออกอาหารสำคัญของโลก และมีฐานอุตสาหกรรมที่มั่นคง โดยรวมนับว่าเป็นประเทศที่มีความมั่นคงมนุษย์สูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นในภูมิภาคเดียวกัน อาร์เจนตินาได้รับสมญาว่า "ประเทศยุโรปในอเมริกาใต้" คงจะไม่มีใครคาดคิดมาก่อนว่าประเทศนี้จะเดินไปสู่ภาวะฉาวยอดอย่างที่เกิดขึ้นในสองสามปีที่ผ่านมา

2. สภาพปัญหา

2.1 วิฤตนี้ เป็นวิฤตที่เริ่มเกิดขึ้นในปลายทศวรรษ 1970 พร้อมกับการเข้าสู่อำนาจของรัฐบาลเผด็จการทหาร ต่อด้วยรัฐบาลที่ยึดถือแนวคิดเสรีนิยมใหม่ ทั้งสองกลุ่มนี้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจตามคำแนะนำของไอเอ็มเอฟ ที่ให้ "การปรับโครงสร้าง" (Structural Adjustment) รวมเป็นเวลาต่อเนื่องถึง 1 รุ่น ก่อนหน้านั้นรัฐบาลอาร์เจนตินายึดทฤษฎีพึ่งพาของ ดร.เพริสส์ ซึ่งเสนอให้พัฒนาระบบทุนนิยมแบบเป็นอิสระ สร้างอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าและพัฒนาอุตสาหกรรมส่งออก แต่ก็มีความพยายามจากประเทศมหาอำนาจที่จะชี้นำนโยบายตามทฤษฎีพึ่งพานี้ล้าสมัยไป

ในช่วงการปกครองเผด็จการทหาร (ค.ศ.1976-1983) รัฐบาลมีนโยบายกดขี่ปราบปราม โดยมีเป้าหมายอยู่ที่สหภาพแรงงาน และกลุ่มเยาวชนเปรอง การทำ "สงครามสกปรก" ของรัฐบาลอาร์เจนตินา ภายใต้อำนาจการกบฏและพวกคอมมิวนิสต์นี้ บางคนเห็นว่า เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ประมาณว่ามีผู้ถูก "อุ้ม" หายไปมากกว่า 12,000 คน (Jason Gilthens, State Repression and Violence in Argentina) มีบางรายงานระบุว่าในปี 1976 มีเยาวชนอาร์เจนตินาถูกสังหารในค่ายมรณะราว 2 หมื่นคน ในปี 1982 นายพลลิโอพอลโด กัลเทียรี ได้สั่งบุกโจมตีหมู่เกาะฟอล์กแลนด์ นับว่าเพื่อเบี่ยงเบนความไม่พอใจ การพ่ายแพ้ต่ออังกฤษทำให้ระบอบประชาธิปไตยกลับคืนสู่อาร์เจนตินาในปี 1983 ผู้นำการก่อรัฐประหารถูกลงโทษ แต่ในปี 1989 ประธานาธิบดีอาร์เจนตินาได้ประกาศนิรโทษกรรม ทุกวันนี้ ยังมีการเคลื่อนไหวเพื่อรำลึกและลงโทษผู้กระทำผิดในนโยบายและการปฏิบัติที่เหี้ยมโหดนั้น (The Guardian 18082003)

อนึ่ง จากการเปิดเผยข้อมูลที่เคยเป็นความลับของทางการสหรัฐ พบว่า นายเฮนรี คิสซิงเจอร์ รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐขณะนั้น หนุนระบอบทหารให้ก่อสงครามสกปรกก่อนการเปิดสมัยประชุมสภาองเกรส โดยกล่าวว่าสหรัฐจะไม่ก่อ "ความยากลำบากที่ไม่จำเป็น" แก่ปฏิบัติการ นายคิสซิงเจอร์ ให้ความมั่นใจแก่รัฐมนตรีต่างประเทศอาร์เจนตินาว่า สหรัฐจะสนับสนุนทุกอย่างที่

ทำได้ และว่า "ยิ่งเสร็จเร็วเท่าใดก็ยิ่งดี...ปัญหาสิทธิมนุษยชนขยายตัวเร็ว" (The Guardian 06122003) หลังระบอบเผด็จการทหาร เศรษฐกิจอาร์เจนตินาอยู่ภาวะลำบากมาก นายราอูล อัลฟองส์ ได้ขึ้นเป็นประธานาธิบดีในเดือนธันวาคมปี 1983 อัตราเงินเฟ้อปีละกว่า 500% พร้อมกับหนี้ต่างประเทศจำนวนมาก ในปี 1985 ภาวะเงินเฟ้อสูงถึงปีละ 1,000% จนต้องประกาศใช้เงินเปโซใหม่ ในปี 1989 เมื่อประธานาธิบดี คาร์ลอส เมเนม ขึ้นรับตำแหน่ง อาร์เจนตินามีหนี้ต่างประเทศปริมาณมหาศาล เงินเฟ้อสูงถึง 200% ต่อเดือน การผลิตลดลง เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจ รัฐบาลได้ดำเนินนโยบายเสรีนิยมใหม่มากขึ้น ได้แก่ การเปิดเสรีทางการค้าแก้กฎระเบียบ และแปรรูปรัฐวิสาหกิจ

ในปี 1991 ประกาศผูกค่าเงินเปโซเข้ากับเงินดอลลาร์สหรัฐ เศรษฐกิจพอกระเตื้องขึ้นบ้าง แต่วิกฤติเศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามอื่นที่เดินตามเส้นทางเสรีนิยมใหม่ ได้แก่ ที่เม็กซิโก (ค.ศ.1995) และเอเชียตะวันออก (ค.ศ.1997) ก่อผลกระทบแก่เศรษฐกิจที่เปราะบางของอาร์เจนตินา สถานการณ์เลวร้ายอย่างยากที่จะเยียวยาแก้ไข

2.2 การจลาจล ไอเอ็มเอฟ การเดินตามนโยบายไอเอ็มเอฟ การกู้ยืมเงินอย่างหนัก การผูกค่าเงินเปโซเข้ากับเงินดอลลาร์สหรัฐ ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1990 ก่อนนี้มหาศาลในปี 2000 มียอดหนี้ถึง 132 พันล้านดอลลาร์ และไม่อาจชำระหนี้ได้ เดือนธันวาคม 2001 เกิดการจลาจลและความไม่สงบทางสังคม หรือการจลาจลไอเอ็มเอฟ เกิดขบวนการคนว่างงานและจ้างงานต่ำระดับในอาร์เจนตินา ที่เรียกว่าปิเกเตอร์ (The Piqueteros) ซึ่งดำเนินการต่อต้านด้วยรูปแบบเนื้อหาที่หลากหลาย ทั้งเดินขบวน ปิดถนน กีดกันให้มีการเปลี่ยนประธานาธิบดีถึง 5 คนในช่วง 2 สัปดาห์

ผู้แสดง

ผู้แสดงที่สำคัญประกอบด้วย รัฐบาลอาร์เจนตินา และไอเอ็มเอฟ รายงานของสำนักประเมินอิสระในไอเอ็มเอฟ ที่เผยแพร่ในวันที่ 29 กรกฎาคม 2547 ระบุว่า "การเข้าไปรื้อมือกับวิกฤติอาร์เจนตินาของไอเอ็มเอฟหนั้น ทำให้เศรษฐกิจของอาร์เจนตินายังถดถอยลง...วิกฤติเศรษฐกิจของอาร์เจนตินาก่อตัวขึ้นราวปี 1998 และทวีความรุนแรงขึ้นจนถึงจุดสูงสุดเมื่อปี 2001 ตอนที่เกิดวิกฤตสาหัสขึ้น รัฐบาลอาร์เจนตินาต้องประกาศเบี่ยวนีเจ้าหนี้คิดเป็นมูลค่าเกือบแสนล้านดอลลาร์

ยกเลิกการตรึงค่าเงินเปโซกับค่าเงินดอลลาร์ ในอัตรา 1-1 ผลก็คือคนอาร์เจนตินาจำนวนมหาศาล "จน" กระทั่งหันไปพริบตา ผลผลิตของประเทศหายไปทันที 1.1 เปอร์เซ็นต์ในปี 2002 ถัดมา...ความผิดปกติประการแรกของไอเอ็มเอฟในกรณีของอาร์เจนตินาก็คือ การวางเขตต่อสัญญาณอันตรายที่ดังขึ้น...ข้อที่น่าสนใจคือ ในขณะที่ไอเอ็มเอฟบีบไทยเสียนหน้าขีดหน้าเขียว บังคับให้กิน "ยาขม"

สารพัดรูปแบบ ไอเอ็มเอฟกลับปฏิบัติต่ออาร์เจนตินาที่ได้ชื่อว่าเป็น "เด็กดี" ในทางตรงกันข้าม... เช่น ตัวเลขขาดดุลงบประมาณจริงๆ ของรัฐบาลที่ตั้งไว้ไม่มากมายนัก... แต่พอเอาเข้าจริงๆ รัฐบาลกลับเป็นหนี้มากขึ้นเรื่อยๆ เพราะการใช้จ่ายของรัฐบาลเอง กว่าไอเอ็มเอฟจะให้ความสนใจประเด็นนี้ ก็ปาเข้าไปปลายปี 1999 ต่อเนื่องกับปี 2000 ตอนที่หนี้ก้อนนี้ขยายขึ้นไปจนเกือบจะถึง 50 เปอร์เซนต์ ...ปลายปี 2000 ไอเอ็มเอฟพยายามจะเทเงินเข้าไปช่วยอาร์เจนตินา ครั้งแรกไอเอ็มเอฟช่วยอาร์เจนตินา ไป 14,000 ล้านดอลลาร์ ใหม่ๆ ที่คณะกรรมการไอเอ็มเอฟเองสรุปว่า "ไม่น่าที่จะประสบความสำเร็จ" ...ในเดือนสิงหาคมปี 2001 ตอนที่มีคนถอนเงินออกจากระบบสถาบันการเงินกัน มหาศาล... ไอเอ็มเอฟ เทเงินเข้าไปอีก 8 พันล้านดอลลาร์ ใหม่ๆ ที่ประกาศว่าโอกาสที่เงินก้อนนี้จะช่วยสร้างเสถียรภาพให้กับรัฐบาลนั้นมี "อย่างมากที่สุดแค่ 20-30 เปอร์เซนต์"...

การเมินเฉยต่อภาวะหนี้ตั้งแต่ตอนแรก ต่อด้วยการให้กู้ต่อเนื่องต่างๆ ที่ภาระหนี้สินของอาร์เจนตินาไม่อาจแบกรับได้แล้ว นำไปสู่ข้อสรุปของไอโออีว่า ไอเอ็มเอฟมีส่วนสำคัญในการสร้างวิกฤตการณ์ทางการเงินระดับมหาวินาศที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ขึ้นที่อาร์เจนตินา" (มติชน 020847) อนึ่ง มีบางประเทศที่มีปัญหากับไอเอ็มเอฟในทำนองเดียวกัน ประธานาธิบดีเมกาตีแห่งอินโดนีเซียได้กล่าวปราศรัยในการประชุมประจำปีของรัฐบาลชื่อว่า กองทุนการเงินระหว่างประเทศ ที่ได้ให้เงินกู้ยืมอย่างมีเงื่อนไขมูลค่า 5 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ในช่วงเกิดวิกฤติเอเชียระหว่างปี 2540-2541 แต่ดำเนินนโยบายที่ผิดพลาดที่เกือบทำให้อินโดนีเซียล้มละลาย ต้องจมปลักในปัญหาการเงินและล้มล้างประเทศเพื่อนบ้าน เธอเห็นว่าไอเอ็มเอฟควรแสดงความรับผิดชอบโดยช่วยเหลือจัดตั้งกองทุนเพื่อการพัฒนาประเทศขึ้น (โพสต์ทูเดย์ 17082547)

3. สถานการณ์แนวโน้มและข้อสังเกตบางประการ

สถานการณ์เศรษฐกิจของอาร์เจนตินา มีลักษณะฟื้นตัวขึ้น แต่ยังคงเปราะบาง กล่าวกันว่าธุรกิจสำคัญ เช่น สถาบันการเงินตกอยู่ในมือของกลุ่มทุนโลกมากขึ้น นั่นคือ ก้าวสู่การเป็นประเทศพึ่งพาทางเศรษฐกิจของศูนย์กลางโลกมากขึ้น ความพยายามของ ดร.เฟอร์บิสซ์ ที่จะสร้างทฤษฎีเพื่อป้องกันไม่ให้ประเทศและภูมิภาคนี้ ตกเป็นเมืองฟองของสหรัฐและกลุ่มทุนโลกไม่ประสบความสำเร็จ แสดงว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ยังขึ้นกับอิทธิพลของมหาอำนาจอย่างสูง และน่าจะให้บทเรียนบางอย่างว่าการเดินไปบนหนทางเสรีนิยมใหม่ซึ่งจะนำไปสู่การผูกขาดของบริษัทในเวลาไม่ช้านั้น เป็นความเสี่ยงสูง ควรก้าวเดินด้วยความระมัดระวังยิ่ง ในทางการเมือง-สังคม เกิดความสงบและความเป็นระเบียบในระดับหนึ่ง จุดเด่น ได้แก่ การเมืองภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองมีบทบาทมากขึ้น มีการฟื้นคดี "สงครามสกปรก" โดยคณะเผด็จการทหาร คาดหมายว่าการต่อสู้ทางการเมือง-สังคมในอาร์เจนตินา จะเข้มข้นต่อเนื่อง ทั้งจาก

พลัสหรัฐที่ต้องการสร้างเขตการค้าเสรีแห่งทวีปอเมริกา ซึ่งจะเอื้อแก่บรรษัทข้ามชาติ จากกลุ่มทุน-ทหารอาร์เจนตินาซึ่งมีทั้งสนับสนุนและไม่เห็นด้วย และจากขบวนการประชาสังคมอาร์เจนตินาที่ต้องการคุณภาพและโอกาสชีวิตที่ดีขึ้น

กรณีศึกษาในประเทศโคลัมเบีย

1. สภาพภูมิศาสตร์-สังคม

ประเทศโคลัมเบียตั้งอยู่ทางตอนเหนือของทวีปอเมริกาใต้ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศปานามาในอเมริกากลาง พื้นที่เป็นป่าเขา เชื่อมต่อกับป่าอะเมซอน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวนาโตียากไร้อัตรากษณยจนถึงราวร้อยละ 64 ของจำนวนประชากรทั้งหมด มีทรัพยากรที่อุดม เป็นสะพานเชื่อมระหว่างอเมริกากลางกับอเมริกาใต้ เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญสำหรับสหรัฐ มีพรมแดนติดกับประเทศเอกวาดอร์ เปรู ปานามา เวเนซุเอลา และบราซิล

2. สภาพปัญหา

2.1 ความยากจนและช่องว่างในสังคม อัตราคนยากจนกว่าร้อยละ 60 ของจำนวนประชากรทั้งหมด การไร้ที่ดินทำกินก็เป็นปัญหาใหญ่ มีการต่อสู้เพื่อที่ดินทำกินและสร้างเขต "ปลดปล่อย"

2.2 สงครามกลางเมืองยาวนานกว่า 40 ปี เมื่อเขตปลดปล่อยนั้นถูกโจมตีทั้งภาคพื้นดินและภาคอากาศ

2.3 การผลิตและค้ายาเสพติด เกิดจากเหตุปัจจัย 3 ประการได้แก่

(1) ชาวไร่ชาวนาที่ต้องอพยพจากการปราบปรามและการต่อสู้ในสงครามกลางเมือง หันมาปลูกพืชโคคาซึ่งใช้ในการผลิตโคเคน ที่ใช้พื้นที่น้อยกว่า และได้เงินมากกว่าการปลูกพืชเศรษฐกิจโดยปกติ และใช้เงินนี้ในการต่อสู้ต่อไป มีเอกสารในปี 2000 ระบุว่า โคลัมเบียเป็นแหล่งผลิตโคเคนป้อนสหรัฐถึงราวร้อยละ 80 และราวครึ่งหนึ่งของเฮโรอีน ซึ่งเป็นเหตุผลที่รัฐบาลสหรัฐเปิดสงครามต่อต้านยาเสพติดในประเทศนี้

(2) กองกำลังติดอาวุธกึ่งทหารชาวจัดที่เป็นพันธมิตรกับรัฐบาล ฉวยโอกาสผลิตและค้ายาเสพติดซึ่งได้ผลประโยชน์มาก

(3) การปราบปรามรวมทั้งการโปรยยาในประเทศใกล้เคียงได้ผล จึงมีการย้ายการทำไร่โคคาในโคลัมเบียมากขึ้น ปัจจุบันเป็นแหล่งผลิตโคเคนที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคนี้

2.4 การก่อการร้าย หลังเหตุการณ์ 9/11 สหรัฐถือว่าขบวนการฝ่ายซ้ายและกองกำลังชาวจัดเป็นกลุ่มก่อการร้าย มีปฏิบัติการทั้งในที่ห่างไกลและในเมืองหลวงโบโกตา

2.5 การแย่งชิงทรัพยากรน้ำมัน โคลัมเบียมีทรัพยากรน้ำมันมาก

2.6 ความพินาศของระบบนิเวศป่าอันบอบบาง เนื่องจากการสู้รบ และการไปรยสารพิษเพื่อทำลายไร่โคคา

ผู้แสดง

- รัฐบาล ที่เกิดจากการรวมตัวของพรรคการเมืองปีกขวาและที่เป็นกลาง มินโยบายขวา ถึงขวจัด สนับสนุนโดยสหรัฐ

- กลุ่มติดอาวุธกึ่งทหาร (Paramilitary) ของพวกขุนศึก มีแนวคิดขวจัด ร่วมมือกับ รัฐบาลโดยผ่านกองทัพบกภายใต้ชื่อกองกำลังผสมป้องกันตนเองโคลัมเบีย (United Self-Defense Forces of Colombia - AUC) กลุ่มติดอาวุธนี้มีกำลังระหว่าง 15,000-20,000 คน ยึดที่ดินซึ่งมีผู้อยู่อาศัยน้อย ประมาณว่าอาจสูงถึงร้อยละ 40 ของที่ดินทั้งประเทศ ดำเนินการต่อสู้กับขบวนการฝ่ายซ้าย ทำลายการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มสิทธิมนุษยชน ชาวนาที่ต่อต้าน "การพัฒนา" ผู้นำสหภาพแรงงาน ผู้นำชนพื้นเมือง และผู้นำชุมชน

จากการประเมินของ สหพันธ์สากลแห่งสหภาพแรงงานอิสระโคลัมเบีย พบว่า ในปี 2002 มีการลอบสังหารทางการเมืองกว่า 8 พันรายในโคลัมเบีย ร้อยละ 80 ของการสังหารนี้กระทำโดยกลุ่มติดอาวุธกึ่งทหาร กลุ่มนี้ยังค้ายาเสพติดด้วยและมีความสัมพันธ์กับกลุ่มมาเฟียอิตาลี หลังการก่อวินาศกรรม 11 กันยายน 2001 สหรัฐได้นับรวมกลุ่มติดอาวุธดังกล่าวว่าเป็นพวกก่อการร้าย

- กลุ่มลุกขึ้นสู้ด้วยอาวุธ มีอยู่ 3 กลุ่มด้วยกัน ที่ใหญ่ที่สุด ได้แก่ กองกำลังปฏิวัติโคลัมเบีย หรือฟาร์ค (Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia - FARC) เป็นการรวมตัวของกลุ่มชาวนา มีกำลังพลราว 18,000 คน กองกำลังปลดปล่อยชาติ (Ejercito de Liberacion Nacional - ELN) และที่เล็กกว่ามาก ได้แก่ กองกำลังประชาชนเพื่อการปลดปล่อย (Ejercito Popular de Liberacion - EPL) ทั้ง 3 กลุ่มนี้ กล่าวกันว่าได้แรงบันดาลใจจากการลุกขึ้นสู้ด้วยอาวุธของคาสโตร ผู้นำแห่งคิวบา ทั้งสามกลุ่มเปิดปฏิบัติการจริงจังในในช่วงกลางทศวรรษ 1960

- ประชาชนโคลัมเบีย กล่าวได้ว่าส่วนใหญ่มีจุดยืนไม่เห็นด้วยกับสงครามกลางเมือง ในปลายเดือนตุลาคม 1999 (พ.ศ.2532) ได้มีการสำแดงกำลังครั้งใหญ่ทั่วประเทศ เพื่อส่งสารง่ายๆ ว่า "พอแล้ว สันติภาพเดี๋ยวนี้" มีบางรายงานระบุว่า ประชาชนมากกว่า 2 ล้านคน เดินขบวนในนครโบโกตาเมืองหลวงของโคลัมเบีย ที่เมืองเมเดกันและคาลิมิมีผู้เดินขบวนเมืองละราว 1 ล้านคน และยังมีประชาชนเรือนพันเดินขบวนในหมู่บ้านหลายร้อยแห่งทั่วประเทศ การที่ประชาชนทั่วไปคัดค้านสงคราม ที่สำคัญคงเกิดจากการเป็นผู้ได้รับผลด้านลบอย่างรุนแรง เช่น มีการลอบสังคมทางการเมืองเฉลี่ยวันละ 12 ราย ทำให้ต้องสูญเสียชีวิตผู้คนถึง 3 แสนคนในทศวรรษ 1990 ผู้คนราว 1.8 ล้านคน ต้องอพยพจากที่อยู่ และ 5 แสนคนในช่วง 2 ปีท้าย การเคลื่อนไหวของประชาชนนี้มีส่วน

กดดันให้รัฐบาลเจรจาสันติภาพกับกลุ่มลัทธิขบวนการประชาชน ออรัล ในเดือนมกราคม ปี 2000 รัฐบาลสหรัฐภายใต้ประธานาธิบดีคลินตันได้ให้เงินช่วยเหลือแก่รัฐบาลโคลัมเบียในระยะ 2 ปีเป็นเงิน 1.3 พันล้านดอลลาร์ในจำนวนนี้ร้อยละ 80 เป็นการช่วยเหลือทางด้านทหารและตำรวจ ภายใต้โครงการ "สงครามต่อต้านยาเสพติด" ซึ่งมีส่วนช่วยกลุ่มอุตสาหกรรม-ทหารของสหรัฐเองไม่น้อย

- รัฐบาลสหรัฐซึ่งเป็นอำนาจภายนอกแต่มีบทบาทสูง กล่าวได้ว่าสหรัฐเป็นผู้กำหนดเกมการเมืองของประเทศไทย สหรัฐเข้าไปแทรกแซงกิจการโคลัมเบียด้วยเหตุผลสำคัญ นั่นคือ การสร้างความสงบและจัดระเบียบทางสังคม-เศรษฐกิจ-การเมืองในประเทศนี้เพื่อให้สอดคล้องกับความมั่นคงแห่งชาติและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน ออรัล โคลัมเบีย นอกจากส่งน้ำมันไปขายในสหรัฐเองแล้ว ยังเป็นจุดยุทธศาสตร์สำหรับการเข้าถึงบ่อน้ำมันในอเมริกาใต้ การเข้าแทรกแซงโคลัมเบียจึงเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่างประเทศสหรัฐในภูมิภาคนี้และทั่วโลก

นายพล ปีเตอร์ เพซ ซึ่งเคยเป็นผู้บัญชาการกองบัญชาการสหรัฐส่วนใต้ (US's Southern Command - USSOUTHCOM) ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานในโครงการช่วยเหลือเพื่อความมั่นคงทั่วลาตินอเมริกา ได้กล่าวในที่ประชุมของคณะกรรมการวุฒิสภาสหรัฐในปี 2000 ว่า "การค้าของเราในทวีปอเมริกามีมูลค่าราวร้อยละ 46 ของการส่งออกทั้งหมดของสหรัฐ และเราหวังว่าอัตรานี้จะเพิ่มขึ้นในอนาคต" และชี้แจงว่าสหรัฐจำเป็นต้องรักษา "เสถียรภาพที่ต่อเนื่องอันจำเป็นสำหรับการเข้าถึงตลาดในเขตรับผิดชอบของ USSOUTHCOM ซึ่งมีความจำเป็นต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและความปลอดภัยของสหรัฐ" และว่า "การสูญเสียตลาดในภูมิภาคแคริบเบียนและลาตินอเมริกาของเรา ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อสุขภาพของเศรษฐกิจสหรัฐ"

นายพลเจมส์ ที. ฮิลล์ ผู้บัญชาการคนต่อมา ได้กล่าวในคำแถลงจุดยืนของกองบัญชาการส่วนใต้ของสหรัฐ เมื่อเดือนมีนาคม 2003 ว่า "สหรัฐทำการค้ามากกว่า 360 พันล้านดอลลาร์ต่อปี กับละตินอเมริกันและแคริบเบียนเกือบเท่ากับที่สหรัฐทำกับประชาคมยุโรป" และคาดว่าความสัมพันธ์ทางการค้าจะเพิ่มขึ้น โดยในปี 2010 "การค้ากับละติน อเมริกันจะมากกว่าการค้ากับประชาคมยุโรปและญี่ปุ่นรวมกัน" โดยเฉพาะเมื่อทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีแห่งอเมริกานายพลฮิลล์ กล่าวสรุปแผนปฏิบัติการของกองบัญชาการส่วนใต้ว่า มีจุดประสงค์ที่จะขยาย "อิทธิพลสหรัฐ ทำให้มิตรมีความมั่นใจและยับยั้งฝ่ายปรปักษ์" เขายังได้อ้างเหตุผลว่า "กองบัญชาการส่วนใต้ จะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากำลังแห่งความมั่นคงซึ่งจะช่วยให้เกิดความสามารถในการปกครองทั่วทั้งภูมิภาคโดยเฉพาะที่โคลัมเบีย"

นายมาร์ก กรอสส์แมน เจ้าหน้าที่ระดับสูงแห่งกระทรวงต่างประเทศสหรัฐด้านกิจการการเมือง ได้ให้ปากคำแก่คณะกรรมการย่อยด้านปฏิบัติการต่างประเทศในปี 2002 ว่า กลุ่มกบฏโคลัมเบีย "เป็นอันตรายต่อการลงทุนโดยตรงของสหรัฐในโคลัมเบียมูลค่า 4.3 พันล้านดอลลาร์"

พวกเขาได้โจมตีผลประโยชน์ของสหรัฐเป็นประจำ รวมทั้งทางรถไฟที่ใช้โดยบริษัทเหมืองแร่ถ่านหินดรัมมอนด์ และท่อส่งน้ำมันของบริษัทออกซิเจนทอลล์ ปีโตรเลียม"

นายพอล ดี. กัฟเวอร์เคลล์ วุฒิสมาชิกสหรัฐ ชี้ว่าความไร้เสถียรภาพในโคลัมเบีย จะมีผลกระทบโดยตรงต่อเวเนซุเอลาซึ่งเป็นผู้ส่งออกน้ำมันให้แก่สหรัฐรายใหญ่ที่สุด หลังเหตุการณ์วินาศกรรม 11 กันยายน 2001 เจ้าหน้าที่ระดับสูงของสหรัฐ ยังเห็นว่าความมั่นคงทางน้ำมันมีความสำคัญเป็นอันดับต้นของสหรัฐ ประธานาธิบดีบุชได้ขออนุมัติเงิน 98 ล้านดอลลาร์ เพื่อใช้ในการฝึกพิเศษกองพลน้อยต่อต้านพวกกบฏ คอลิน เพาเวลล์ รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐ ได้ชี้แจงว่าเงินจำนวนดังกล่าว จะใช้เพื่อ "ฝึกและติดอาวุธแก่ทหาร โคลัมเบีย 2 กองพลน้อย เพื่อป้องกันท่อส่งน้ำมัน" มิให้ฝ่ายกบฏมาโจมตี ซึ่งจะ "ทำให้เราขาดแหล่งปีโตรเลียม" (ดู Doug Stokes, Imperial Pretexts : The Real Reasons Behind US Intervention in Colombia, zmag.org., 14102003)

เหตุผลในการเข้าแทรกแซงกิจการภายในของโคลัมเบีย แม้โดยพื้นฐานจะเหมือนกัน แต่ในด้านปฏิบัติ มีรายละเอียดแตกต่างกัน ไป ซึ่งอาจจัดเป็น 3 ระยะ ได้แก่

(1) ช่วงสงครามเย็น ใช้ปฏิบัติการจิตวิทยาเพื่อให้เกิดการยอมรับในสหรัฐและในทางสากลว่า เป็นการต่อต้านคอมมิวนิสต์ และคุกคามต่อความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ-สังคมแบบทุนนิยมในโคลัมเบีย กระทรวงต่างประเทศสหรัฐสรุปในปี 1959 ว่า เหตุการณ์ไม่สงบในโคลัมเบีย หากดำเนินต่อไปก็จะสร้างเงื่อนไขแก่การเคลื่อนไหวของพวกคอมมิวนิสต์ และคุกคามต่อการสร้างรัฐบาลที่สนับสนุนสหรัฐ ประชาธิปไตย และการลงทุนแบบเสรี และยังมีการชี้ว่าสหรัฐจำเป็นต้องสนับสนุนการทหารแก่รัฐบาลโคลัมเบีย เพราะประเทศนี้อยู่ติดกับเขตคลองปานามา ในช่วงนี้สหรัฐได้มีส่วนช่วยตั้งกองกำลังทหารเพื่อทำลายการเคลื่อนไหวของประชาสังคมด้วย

(2) เมื่อใกล้จะสิ้นสุดสงครามเย็น เหตุผลในการต่อต้านคอมมิวนิสต์เริ่มฟังไม่ขึ้น ในปี 1987 มีการสำรวจประชามติพบว่าผู้คนในทวีปอเมริกาส่วนใหญ่เห็นว่ารัฐบาลโคลัมเบียมีการคอร์รัปชันสูง และทำลายสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรง เพื่อให้เกิดการยอมรับการเข้ามาของสหรัฐ มีการสร้างบริษัทประชาสัมพันธ์เพื่อเปลี่ยนภาพลักษณ์ของรัฐบาลใหม่ ให้กลายเป็นผู้สนับสนุนอย่างแข็งขันใน "สงครามต่อต้านยาเสพติด" ของสหรัฐ รัฐบาลโคลัมเบียจึงเป็นฝ่ายคนดี ส่วนพวกต่อต้านที่ค้ายาเสพติดเป็นฝ่ายคนเลว การแทรกแซงครั้งนี้ จึงกระทำในนามสงครามต่อต้านยาเสพติดมีปฏิบัติการสำคัญที่เรียกว่า "แผนโคลัมเบีย" ซึ่งกล่าวกันว่าประสบความสำเร็จ

(3) ช่วงนับแต่เหตุวินาศกรรม 11 กันยายน 2001 ใช้ข้ออ้าง "สงครามต่อต้านการก่อการร้าย" และสหรัฐจะแสดงบทบาทสนับสนุนรัฐบาลฝ่ายขวาในการปราบปรามขบวนการฝ่ายซ้ายอย่างเปิดเผย และเข้าไปพัวพันมากขึ้นเป็นลำดับ มีแผนปฏิบัติการสำคัญของรัฐบาลโคลัมเบียภายใต้การสนับสนุนของสหรัฐเรียกว่า "แผนรักชาติ" (Patriot Plan) ใช้กำลังพลเพื่อกวาดล้างกองกำลัง

ปลดปล่อยอย่างทั่วด้าน ซึ่งเป็นปฏิบัติการสงครามครั้งใหญ่ สถานการณ์มีมิติซับซ้อนขึ้น เช่นสหรัฐ ถือเอาทั้งกองกำลังทหารที่เป็นพันธมิตรกับกองทัพโคลัมเบียและกองกำลังปฏิวัติฝ่ายซ้ายของ โคลัมเบียเป็นกลุ่มก่อการร้ายทั้งคู่

ปัจจุบันสหรัฐให้เงินช่วยเหลือแก่รัฐบาลโคลัมเบียมากเป็นอันดับ 3 รองจากอียิปต์และ อิสราเอล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความช่วยเหลือทางด้านทหาร

3. สถานการณ์แนวโน้มและข้อสังเกตบางประการ

3.1 แผนรักษาดิน เป็นปฏิบัติการครั้งใหญ่ล่าสุดของรัฐบาลโคลัมเบีย โดยการสนับสนุน ทางการฝึก การวางแผน และเทคโนโลยีทันสมัยของสหรัฐ เป็นจุดที่ทำให้สหรัฐเข้าไปพัวพันใน กิจการภายในของประเทศโคลัมเบียมากขึ้น ปฏิบัติการนี้มีจุดประสงค์สำคัญ 2 ด้าน ด้านหนึ่ง เพื่อ การเผด็จศึก ทำลายการต่อสู้ของกลุ่มต่อต้านอย่างถึงรากหรืออย่างน้อยนำกลุ่มต่อต้าน ฟาร์ก เข้าสู่ ใต้เงาเงา คาดหมายว่าคงใช้เวลายาวนาน และส่งผลกระทบต่อความมั่นคงมนุษย์อย่างกว้างขวาง อีกด้านหนึ่ง เพื่อเร่งการพัฒนา ซึ่งรัฐบาลโคลัมเบียมีแผนที่จะแปรรูปรัฐวิสาหกิจมูลค่า 1 หมื่นล้าน ดอลลาร์สหรัฐ (Colombiaweek.org) คาดหมายว่าน่าจะมีผลกระทบต่อประเทศใกล้เคียงด้วย เช่นผู้ อพยพลี้ภัย อาจมีการโยกย้ายการทำไร่โคคาไปที่ประเทศเอกวาดอร์มากขึ้น

3.2 ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา มีผู้เสียชีวิตกว่า 4 หมื่นคน อีกนับล้านต้องย้ายถิ่นที่อยู่ สงครามที่ไม่มีวันจะยุติ คงจะมีประชาชนชาวบ้านบาดเจ็บล้มตายและพลัดที่อยู่อีกไม่น้อย การ รุกทำลายป่าเพื่อปลูกโคคา การโปรยยาทำลายไร่โคคาที่ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและสุขภาพของ ผู้คน มีรายงานข่าวในเดือนกรกฎาคม 2004 ว่า สหรัฐจะให้เงินช่วยเหลือ 313 ล้านดอลลาร์ เพื่อทำ สงครามเคมี ซึ่งบางทีเรียกว่า "การรมควันทางอากาศ" (Aerial Fumigation)

3.3 การก่อการร้ายที่เพิ่มขึ้น ขบวนการฟาร์กได้โจมตีเป้าหมายที่เป็นพลเรือนมากขึ้น ในเดือนมกราคม 2004 รัฐบาลประธานาธิบดีบุชแห่งสหรัฐ ขออนุมัติเงินงบประมาณก้อนหนึ่ง เพื่อ รักษาเส้นทางลำเลียงน้ำมันของบริษัทออกซิเดนทัลปิโตรเลียม ที่มีฐานอยู่ที่แคลิฟอร์เนีย

3.4 มีความพยายามในการเจรจาสันติภาพเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ เหมือนกับที่ผ่านมา ปฏิบัติการทางทหารครั้งใหญ่ล่าสุด มีเจตนาที่จะบีบให้ขบวนการฟาร์กเข้าสู่ใต้เงาเงา

3.5 ขบวนการประชาสังคมโคลัมเบียได้ดำเนินการต่อสู้อย่างทรหด เช่น มีการเคลื่อนไหว ปลุกระดมในหลายเขตที่ถือว่าทำให้สงบแล้ว ได้แก่ บาร์เรงกิลลา (Barranquilla) และคาร์ตาจินา (Cartagena) เป็นการเคลื่อนไหวคู่กันไปกับขบวนการประชาสังคมในประเทศอื่น ซึ่งประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง เช่น ประธานาธิบดีคนปัจจุบันของอาร์เจนตินา นายเคิร์ชเนอร์ เติมนโยบายที่เอื้อต่อประชาชนรากหญ้ามากขึ้นเนื่องจากแรงกดดันของขบวนการประชาชน ใน

โคลัมเบียเองประธานาธิบดีูไรบ์ (Uribe) ได้รับเลือกในปี 2002 โดยสัญญาว่าจะยุติสงครามกลางเมือง แต่ความนิยมก็ลดลงอย่างรวดเร็ว ไม่ได้ได้รับการยอมรับในการลงประชามติ 2003 โคลัมเบียเป็นแบบฉบับอย่างหนึ่ง แสดงถึงวัฏจักรแห่งความรุนแรง ลัทธิทหารพราน (Paramilitarism) หรืออุดมการต่อต้านการกบฏ และสงครามสกปรก มีผู้ชี้ว่า อนาคตโคลัมเบียและภูมิภาคนี้มี 2 อย่าง นั่นคือ ถ้าหากโคลัมเบียไม่เป็นเหมือนประเทศในละตินอเมริกาอื่นๆ ประเทศละตินอเมริกาอื่นๆ ก็จะเป็นเหมือนประเทศโคลัมเบีย

กรณีศึกษาในประเทศอิรัก

1. สภาพทางภูมิศาสตร์-สังคม

1.1 เป็นประเทศสำคัญในตะวันออกกลาง ตั้งอยู่ในลุ่มน้ำไทกริส-ยูเฟรติส อันอุดมสมบูรณ์ เป็นอู่อารยธรรมของโลก มีสถานที่และโบราณวัตถุทั่วประเทศ มีพิพิธภัณฑที่ล้ำค่า ในศตวรรษที่ 7 เป็นศูนย์กลางอารยธรรมอิสลาม

1.2 มีปริมาณสำรองน้ำมันสูงของโลก

1.3 ได้ต่อสู้เพื่อเป็นอิสระจากจักรวรรดินิยมตะวันตกเรื่อยมา ตั้งแต่สมัยอังกฤษในสงครามโลกครั้งที่ 1

1.4 ในช่วงสงครามเย็นเป็นพันธมิตรกับสหภาพโซเวียต และช่วงหนึ่งใกล้ชิดกับสหรัฐในช่วงการทำสงครามอิหร่าน-อิรัก (1980-1988)

2. สภาพปัญหา

2.1 สงครามอ่าวเปอร์เซียครั้งที่ 1 (1990-1991) ความขัดแย้งระหว่างสหรัฐ-อิรัก เริ่มเมื่ออิรักบุกโจมตีประเทศคูเวต ที่ผู้นำอิรักถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศตน สหรัฐนำกำลังขับไล่อิรักจากคูเวต และเสริมกำลังในภูมิภาคนี้อย่างมั่นคง

2.2 การปิดล้อมอิรักโดยแกนสหรัฐ-อังกฤษ ที่อาศัยมติองค์การสหประชาชาติ ทำให้สหรัฐมีอิทธิพลเหนืออิรักและน้ำมันของประเทศนี้ในระดับที่แน่นอน การปิดล้อมนี้ ก่อความทุกข์ยากเดือดร้อนแก่ชาวอิรักอย่างหนัก ประมาณว่าเป็นสาเหตุให้มีผู้เจ็บไข้เสียชีวิตถึง 1.2 ล้านคนในช่วงทศวรรษ 1990 ในจำนวนนี้เป็นเด็กราว 5 แสนคน

2.3 สงครามยึดครองอิรัก (2003-ปัจจุบัน) การก่อวินาศกรรม 11 กันยายน 2001 ได้ถูกฝ่ายบริหารสหรัฐยกเป็นข้ออ้างในการบุกยึดครองอิรัก โดยกล่าวหาว่า ประธานาธิบดีอิรักมีส่วนเกี่ยวข้องกับขบวนการก่อการร้ายอัล กอร์อิดะห์ และอิรักมีอาวุธทำลายล้างสูง ซึ่งทั้ง 2 ประการไม่เป็นจริง มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์หนาว่า แกนสหรัฐ-อังกฤษบุกยึดครองอิรักโดยมีเจตนาสำคัญใน

การรักษาจักรวรรดิของกลุ่มสหรัฐ-อังกฤษไว้ ต้องการควบคุมอิรักเปิดเสรีซึ่งเท่ากับควบคุม ตะวันออกกลางซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรน้ำมันที่สมบูรณ์ที่สุดของโลก

2.4 การคัดค้านจากประชาคมโลก การก่อสงครามที่ไม่เป็นธรรมนี้เกิดขึ้นท่ามกลาง เสียงคัดค้านจากประชาคมทั่วโลก และเป็นปฏิบัติการที่มองข้ามองค์การสหประชาชาติครั้งสำคัญ

2.5 สงครามกลางเมืองในอิรัก (เมษายน 2004-ปัจจุบัน) แกนสหรัฐ-อังกฤษสามารถยึด กรุงแบกแดดได้ในเวลาไม่นาน แต่หลังจากนั้นต้องเผชิญกับการต่อต้านยืดเยื้อและรุนแรงขึ้น จนกระทั่งกลายเป็นภาวะสงครามกลางเมือง ที่ก่อความเสียหายทั้งชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน อิรักอย่างประมาณไม่ได้ เศรษฐกิจของประเทศนี้ถูกทำลายแทบสิ้นเชิง อัตราการว่างงานของชาว อิรักตามข่าวในปลายเดือนกรกฎาคม 2004 สูงถึงร้อยละ 70 ทำให้ทั่วภูมิภาคตะวันออกกลาง ล่อแหลมไม่ปลอดภัย และส่งผลต่อความมั่นคงของโลกโดยรวมด้วย ในช่วงการรบ 3 สัปดาห์แรก มีบางสถาบันรวมตัวเลขชาวอิรักที่บาดเจ็บล้มตายตกระหว่าง 11,000-15,000 คน

ผู้แสดง

- รัฐบาลอิรัก มี 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงประธานาธิบดีซัดดัม ซึ่งเดินนโยบายแข็งข้อต่อแกน สหรัฐ-อังกฤษ ปัจจุบันสลายตัวเป็นกลุ่มต่อต้าน และช่วงรัฐบาลชั่วคราวที่จัดตั้งและกำจุนโดย สหรัฐ-อังกฤษ กำลังเผชิญกับความท้าทายหลายด้าน

- แกนสหรัฐ-อังกฤษ มีบทบาทในการสร้างเรื่อง เคลื่อนไหวหาพันธมิตรด้วยรูปแบบ ต่างๆ ลงมือปฏิบัติการ และดำเนินการปกครองอิรักในทางปฏิบัติ และพยายามโยนภาระให้ประเทศ อื่นช่วยแบกรับเมื่อสถานการณ์เลวร้ายกว่าที่คาด ต้องเปลี่ยนตัวผู้ปกครองอิรักชาวสหรัฐ และผู้ บัญชาการทหาร อนึ่ง ในสงครามครั้งนี้ มีปรากฏการณ์สร้างข่าวขนาดใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมา ก่อน เช่น ความกล้าหาญของทหารหญิงสหรัฐที่ไม่เป็นเช่นนั้น หรือเสนอภาพการโค่นรูปปั้น ประธานาธิบดีซัดดัมท่ามกลางชาวอิรักจำนวนมากที่โห่ร้องแสดงความยินดี

- กลุ่มต่อต้านของประชาชนอิรัก ประกอบด้วยหลายส่วน มีทั้งกลุ่มกำลังเดิมของ ประธานาธิบดีซัดดัม กองกำลังที่ยึดถือศรัทธาทางศาสนา โดยเฉพาะนิกายชีอะห์ที่ลุกขึ้นสู้อยู่ใน ปัจจุบัน และกองกำลังสนับสนุนของประชาชนอิรักโดยทั่วไป

- ชาวเคิร์ด ส่วนที่ต้องการอิสระแห่งชาติ ทั้งชาติอิรักและของชาวเคิร์ดเองเป็นตัวแปร ของสงครามที่ไม่อาจมองข้ามได้

3. สถานการณ์แนวโน้มและข้อสังเกตบางประการ

3.1 แบกแดด นครที่รุ่งเรืองที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาค กลายเป็นนครที่ไม่น่าอยู่ที่สุดของโลก ข้ออ้างหนึ่งของสหรัฐ-อังกฤษในการบุกยึดครองอิรัก ได้แก่ ความเป็นเผด็จการ ทำลายความมั่นคงมนุษย์ของระบอบซัดดัม แต่สิ่งที่เกิดขึ้นหลังการยึดครองนั้น ปรากฏว่าในคุกกราบที่ทางการสหรัฐกล่าวหาว่าระบอบซัดดัมใช้ทรมานนักโทษการเมือง ก็ถูกใช้เป็นที่ทรมานเชลยชาวอิรัก ทำนองเดียวกัน ความไม่สงบ อาชญากรรมและความรุนแรงครอบคลุมไปทั่ว คุกคามความมั่นคงมนุษย์ส่วนบุคคลอย่างยิ่ง เช่น อันตรายใหญ่จากการลักพาตัวที่ปรากฏอย่างแพร่หลาย นายลีออน คัตซาเดอร์ เจ้าของอูร์ถยนต์ที่ถูกขายอายุ 14 ปีเพิ่งถูกลักพาตัว และต้องจ่ายเงิน 15,000 ดอลลาร์เพื่อแลกตัวลูกชายที่เต็มไปด้วยความหวาดผวากลับมา เขากล่าวว่า "คนพวกนี้ไม่สมควรมีชีวิตอยู่ ซึ่งซัดดัมก็รู้อย่างนี้ ผมเคยไม่ชอบซัดดัม แต่ในช่วงที่เขาปกครอง ประเทศก็เป็ดยุคที่มีความปลอดภัย เขาควบคุมสถานการณ์อยู่ ผมหวังว่าเขาจะกลับมาอีกครั้ง" (กรุงเทพธุรกิจ 140847)

3.2 ศิลปวัตถุต่างๆ ถูกปล้นไปตั้งแต่วันแรกที่กรุงแบกแดดแตก และยังมีการปล้นและโจรกรรมโบราณวัตถุทั่วประเทศอิรัก ซึ่งบางคนชี้ว่าเป็นหายนะทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

3.3 ระบอบประชาธิปไตยและสิทธิสตรียังไม่ได้รับการสถาปนา และดูจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อการยึดครองอิรักสิ้นสุด

3.4 ข้อสังเกตบางประการ การเดินนโยบายแบบจักรวรรดิโดยใช้แสนยานุภาพ เพื่อเปลี่ยนระบอบปกครองประเทศอื่นตามอำเภอใจ ขาดความคำนึงถึงประชาชาติโลก และองค์การสหประชาชาติ โดยมั่นใจในสิ่งที่ทำเพราะว่าสามารถทำได้นั้น มีผลด้านลบสูง และดูจะไม่สำเร็จตามประสงค์ เป็นสิ่งชี้ว่าเจตนารมณ์มั่นคง ที่ให้เคาฟในบูรณภาพเหนือดินแดนยังเป็นพลังที่ไม่อาจมองข้ามได้

กรณีศึกษาในประเทศอินเดีย

1. สภาพภูมิศาสตร์-สังคม

อินเดียเป็นประเทศใหญ่ที่สุดในเอเชียใต้ มีประชากรมากเป็นอันดับสองของโลก ทั้งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ความเชื่อและวัฒนธรรมอย่างยิ่ง มีภาษาพูดกว่า 200 ภาษา มีศักยภาพเป็นแกนนำในภูมิภาคนี้ สภาพภูมิประเทศแบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ บริเวณภูเขาตอนเหนือมีพรมแดนติดต่อกับหลายประเทศ ได้แก่ ปากีสถาน จีน ภูฏาน และเนปาล บริเวณที่ราบตอนเหนือ ได้แก่ ที่ราบลุ่มแม่น้ำพรหมบุตร คงคา เป็นอู่อารยธรรมโบราณของโลก และบริเวณคาบสมุทรตอนใต้ เป็นแผ่นดินเก่า อุดมด้วยแร่ธาตุ

อินเดียเป็นประเทศที่มีความชำนาญทางการค้ามานาน และเป็นทางผ่านของเส้นทางการค้า ต้องเผชิญกับการรุกรานจากภายนอก โดยเฉพาะอิทธิพลจากอิสลาม ในปี 1750 ตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษและได้รับเอกราชในปี 1947 การตั้งถิ่นฐานหลักได้แก่หมู่บ้านมีกว่า 5 แสนแห่ง เป็นที่อยู่อาศัยและวิถีดำเนินชีวิตของชาวอินเดียส่วนใหญ่

อนึ่ง เนื่องด้วยนโยบายของอังกฤษ ทำให้ประชากรอินเดียในปัจจุบันมีสัดส่วนอยู่ในชนบท มากกว่าในสมัยรุ่งเรืองของราชวงศ์โมกุลเสียอีก

2. สภาพปัญหา

2.1 ลัทธิวรรณะ มีทั้งด้านการสร้างความเป็นเอกภาพและการแบ่งแยกในสังคม ความปราชัยของพรรคชนตะ แสดงให้เห็นถึงวรรณะล่างก่อกบฏต่อลัทธิวรรณะ รวมทั้งการแปรไปถือศาสนาอื่น

2.2 การตกเป็นอาณานิคม การถูกปล้นทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างชนชั้นนำและผู้มีการศึกษาที่รับใช้เจ้าอาณานิคมอังกฤษหรือคนเก่งไปทำงานในอังกฤษ-สหรัฐ การต้องพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมตามแนวทางที่อังกฤษกำหนด ทำให้อินเดียสูญเสียโอกาสในการพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งชาติ และสร้างระบอบรัฐที่เข้มแข็ง ในปี 1783 ผู้ปกครองอังกฤษออกกฎหมายการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งทำให้พลเมืองอังกฤษกลายเป็นเจ้าที่ดินรายใหญ่ ที่ดินเหล่านี้ถูกนำมาเก็บค่าเช่า และเกิดระบบภาษีที่ดิน (Zamindari System) ที่ผู้เก็บภาษีให้แก่รัฐบาลอังกฤษจะเป็นเจ้าที่ดิน ทำให้ชีวิตชาวนายยิ่งเลวร้าย สิ่งนี้ยังเป็นการสร้างรากฐานแก่ระบบเศรษฐกิจที่ขัดแย้งกันและความไม่เสมอภาคอย่างยิ่ง (Mari Marcel Thekaekara, Poverty : Background and Perspective, infochangeindia.org)

2.3 ความยากจนและการว่างงาน ปรากฏอย่างแพร่หลาย ประมาณว่าในอินเดีย มีผู้อาศัยในความยากจนระหว่าง 350-400 ล้านคน ความยากจนในอินเดียหมายถึงความหิวโหย สตรีและเด็กถูกกดขี่

2.4 อัตราผู้ไม่รู้หนังสือ สูงมากถึงราวร้อยละ 35 (การสำรวจสำมะโนประชากร ปี 2001) โดยเฉพาะในหมู่สตรี และผู้มีการศึกษาน้อยมักมีรายได้ต่ำ

2.5 การแบ่งแยกทางศาสนา เกิดเป็นการจลาจลทางศาสนาและการลอบสังหารทางการเมือง

2.6 การเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วจากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจในทศวรรษ 1990 ขยายช่องว่างในสังคม เช่น แม้ว่อินเดียมีชื่อเสียงด้านวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ระดับโลก แต่อัตราการใช้คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลยังต่ำมาก ตก 9 รายใน 1,000 เพราะว่าราคาคอมพิวเตอร์สูงเกินไป นอกจากนี้ ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมเลวร้ายหนักขึ้น เมืองใหญ่อย่างเช่นกัลกัตตากลายเป็น

เมืองที่มีมลพิษสูงสุดเมืองหนึ่งของโลก เด็ก 7 ใน 10 คนในเมืองนิวเดลีและกัลกัตตาป่วยด้วยโรคทางเดินหายใจ

2.7 การเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญที่ถูกมองข้ามไป ว่าเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญในการฝึกกำลังคนในชาติ สร้างแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชาติ มีผู้ชี้ว่าประวัติศาสตร์ที่ถูกบิดเบือนโดยเจ้าอาณานิคม ก่อให้เกิดความสับสนขึ้น ในบทความชื่อ "ประวัติศาสตร์อินเดียที่ถูกบิดเบือน" (Distortion in Indian History) โดย เอ็น. เอ็ส. ราชาราม (28072003) ได้ชี้ว่า สวามี วิเวกานันท์ ได้กล่าวเตือนเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้วว่า "ประวัติศาสตร์ของประเทศเราเขียนโดยผู้ประพันธ์ชาวอังกฤษ (และชาวตะวันตกอื่น) ย่อมเลียงไม่พ้นที่จะทำให้จิตใจของเราอ่อนแอลง เพราะว่าเขาพูดแต่ความดกดำของพวกเรา... ปัจจุบันถึงเวลาที่เราจะก้าวเดินไปบนหนทางการวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่เป็นอิสระด้วยการศึกษาพระเวท ปุราณะ และปุมบันทิกโบราณของอินเดีย จากข้อมูลเหล่านี้...นำมาเขียนประวัติศาสตร์ของประเทศที่ตรงความจริงและสร้างแรงกระตุ้นทางจิตวิญญาณ เป็นหน้าที่ของชาวอินเดีย ที่จะเขียนประวัติศาสตร์อินเดีย" ในทัศนะของราชารามมีการบิดเบือนประวัติศาสตร์อินเดียที่สำคัญ 4 จุดด้วยกัน ได้แก่

(1) การบิดเบือนประวัติศาสตร์สมัยโบราณ โดยการสร้างเรื่อง "การรุกรานของอารยัน" ขึ้น และเกิดสงครามอารยัน-ทราวิด ทำให้ยุคพระเวทกลายเป็น "ยุคแห่งความขัดแย้ง" ทั้งที่ในยุคนั้นเป็นยุคของการสังเคราะห์และการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนกันพอสมควร ที่เรียกว่าวัฒนธรรมชนพื้นเมืองที่ไม่ใช่ชาวอารยันนั้น ตามข้อมูลล่าสุด ยืนยันว่าอารยธรรมฮาร์ปปาอันเป็นเมืองโบราณในอินเดียนั้นเป็นแบบพระเวท

(2) การบิดเบือนประวัติศาสตร์สมัยกลาง ซึ่งเป็นยุคแห่งความขัดแย้ง โดยสังกมอินคุดินรนเพื่อความอยู่รอดจากการรุกรานทำสงครามศาสนาอิสลาม แต่นักประวัติศาสตร์ตะวันตกกลับเขียนว่าเป็นยุคแห่งการสังเคราะห์ (Age of Synthesis)

(3) การบิดเบือนประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่อเอกราช โดยกลบเกลื่อนยกย่องแต่การต่อสู้ของพรรคองเกรสที่นำโดยคานธี แต่มองข้ามความสำคัญของนักปฏิวัติอย่างเช่น สารทาร์ พาเทล (Sardar Patel) และศุภัส โพส (Subhas Bose) ที่นำการต่อสู้ด้วยอาวุธ

(4) การบิดเบือนประวัติศาสตร์หลังการได้เอกราชของอินเดีย โดยปกปิดการกระทำที่ผิดพลาดของกลุ่มเนहरूและพวก และ "ราชวงศ์" เนहरू-คานธี การบิดเบือนประวัติศาสตร์ตามทัศนะข้างต้น ย่อมสามารถถกเถียงกันได้แต่ก็คงมีข้อเท็จจริงที่พอเชื่อได้ว่า การเขียนและสืบทอดประวัติศาสตร์จากผู้ประพันธ์ตะวันตกย่อมก่อให้เกิดความมีนชาทางความคิด ก่อให้เกิดความขัดแย้งในหมู่ชนเผ่าพื้นเมือง ทำให้ความกลมเกลียวถูกสลายออกไป

ผู้แสดง

- พรรคการเมือง ในช่วง 15 ปีมานี้มีพรรคการเมืองใหญ่ได้แก่ บีเจพี (Bharatiya Janata Party - BJP) และพรรคองเกรสต่างหาพันธมิตรในการตั้งรัฐบาล แม้มีความต่างกันบ้างแต่เกือบทั้งหมดเหมือนกัน เป็นชนชั้นนำที่ได้รับการศึกษาจากตะวันตก มีฐานะสูงทั้งทางเศรษฐกิจ-สังคม
- รัฐบาลท้องถิ่น มีหลากหลาย เช่น รัฐเบงกอลตะวันตกมีรัฐบาลคอมมิวนิสต์ในช่วง 27 ปีที่ผ่านมา ค) กระบวนการประชาชน มีองค์กรประชาชนจำนวนมาก ดำเนินการเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ให้แก่ชุมชน สิ่งแวดล้อมและผู้ด้อยโอกาส เมื่อต้นปี 2004 ได้เป็นที่ประชุมสมัชชาสังคมโลก (World Social Forum)

3. สถานการณ์แนวโน้มและข้อสังเกตบางประการ

การเลือกตั้งครั้งล่าสุด ชนชั้นชวาและกลุ่มข้างล่างปฏิเสธพรรคบีเจพีที่เป็นรัฐบาล และเสนอคำขวัญในการเลือกตั้งว่า "อินเดียที่โชติช่วง" (India Shining) และคาดว่าจะได้ชัยชนะโดยง่าย ทำให้พรรคองเกรสได้ขึ้นมาเป็นแกนในการจัดตั้งรัฐบาลอีกครั้ง ในระยะ 15 ปี อินเดียมีการเลือกตั้งทั่วไป 6 ครั้ง ในทุกครั้งพรรครัฐบาลและพันธมิตรถูกขับออกจากอำนาจ ปรากฏการณ์นี้มีบางคนอธิบายว่า สืบเนื่องจากรัฐบาลโดยชนชั้นนำอินเดีย หลงคิดในเรื่องการทำเทคโนโลยีให้ทันสมัย เร่งพัฒนาอุตสาหกรรม ละเลยภาคการเกษตร เปิดประตูรับการค้าเสรี และทอดทิ้งเกษตรกรผู้ยากไร้ มีผลงานวิจัยว่าระหว่างทศวรรษ 1989-1990 ถึง 1999-2000 ประชากรเมืองที่ร่ำรวยร้อยละ 20 แรก ได้บริโภคเพิ่มขึ้นร้อยละ 40 คนรวยในชนบทร้อยละ 20 แรกบริโภคเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 ขณะที่คนระดับล่างร้อยละ 80 กลับได้บริโภคลดลง (ดู Shrivastava, Aseem, Jai Kisan (ชัยชนะเป็นของเกษตรกร) : Farmers Decide the Indian Election, 06072004) กล่าวได้ว่า อินเดียอยู่ในช่วงของการแปลงโฉมใหญ่ในการพัฒนา ซึ่งคงจะมีการเคลื่อนไหวและการสร้างสิ่งใหม่ บางครั้งสงบ บางครั้งรุนแรง เป็นที่น่าสนใจว่า ประชาชนอินเดียจะสามารถยืนขึ้นมาเขียนประวัติศาสตร์ของตนได้แท้จริงเพียงใด

กรณีศึกษาในประเทศไทย

1. สภาพภูมิศาสตร์-สังคม

อังกฤษเป็นเกาะ ถือเป็นส่วนหนึ่งของยุโรปตะวันตก แต่ก็มี ความแตกต่างออกไป เมื่อรอบชนะสเปน ทำให้กลายเป็นมหาอำนาจทางทะเล เป็นต้นแบบประชาธิปไตยและเจ้าอาณานิคมทั่วโลก ได้รับสมญานามเป็นดินแดนที่พระเจ้าอาทิตย์ไม่เคยตกดิน มีทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่ได้ถูกปล้นไปก่อน เป็นพื้นฐานในการก่อการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่าง

รวดเร็ว เปรียบเทียบกับคู่แข่งสำคัญ ได้แก่ เยอรมนี จนเกิดสงครามโลก 2 ครั้งเป็นพันธมิตรที่แน่นแฟ้นกับสหรัฐ ในการสืบทอดนโยบายจักรวรรดินิยม

2. สภาพปัญหา

โอกาสชีวิตในสังคมอังกฤษอยู่ในสถานะน้อยลง หรือการเคลื่อนที่ทางสังคมหยุดนิ่ง ตามเอกสารรายงานของหน่วยยุทธศาสตร์ (Strategy Unit) สำนักนายกรัฐมนตรีของอังกฤษ ชื่อ "โอกาสชีวิตและการเคลื่อนไหวกทางสังคม" (Life Change and Social Mobility : an Overview of the Evidence) ให้คำนิยามของ การเคลื่อนไหวกทางสังคม (Social Mobility) หมายถึงการเคลื่อนย้าย หรือโอกาสการเคลื่อนย้ายระหว่างกลุ่มทางสังคมที่ต่างกัน ซึ่งกระทบถึงผลได้หรือผลเสีย เช่น รายได้ โอกาสสำหรับการเคลื่อนไหวกทางสังคมเป็นมิติหนึ่งของโอกาสชีวิตของบุคคล ส่วนโอกาสชีวิต (Life Chances) หมายถึงโอกาสที่เปิดแก่บุคคล ในการทำให้คุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวดีขึ้น มิติอื่น ได้แก่ การปราศจากความยากจนและการได้รับการยอมรับในสังคม ตัวชี้วัดโอกาสชีวิตที่สำคัญ ได้แก่

- 2.1 ระดับของรายได้และความมั่งคั่ง
- 2.2 โอกาสที่จะได้งานทำ/ความเสี่ยงต่อการตกงาน
- 2.3 สุขภาพทางกายและทางจิตใจ
- 2.4 ความเสี่ยงต่ออาชญากรรม
- 2.5 โอกาสชีวิตด้านอื่นๆ ดังนั้น โอกาสชีวิตจึงสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตและความมั่นคงมนุษย์

นอกจากนี้ ในรายงานยังได้ตั้งข้อสังเกตที่สำคัญว่า อาจต้องนำประเด็นโอกาสชีวิตมาถ่วงดุลกับเป้าหมายทางสังคมอื่น ได้แก่ การส่งเสริมความโปร่งใส เสรีภาพและความรับผิดชอบของส่วนบุคคล

ผู้แสดง

รัฐบาลอังกฤษ ในสมัยนางเทตเชอร์ ดำเนินนโยบายเสรีนิยมใหม่ และสร้างความภูมิใจในการเป็นจักรวรรดิเก่า ในการพิชิตอาร์เจนตินาในสงครามฟอล์กแลนด์ รัฐบาลพรรคกรรมกรที่เผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจ-สังคม หันไปร่วมมือกับสหรัฐในการสร้างจักรวรรดิ เช่น ในการทำสงครามยึดครองอิรัก

3. สถานการณ์และแนวโน้ม

รายงานของหน่วยยุทธศาสตร์ข้างต้น ได้แสดงหลักฐานบางประการ ดังนี้คือ

3.1 ในระยะ 20-25 ปีมานี้ รายได้ของคนรายได้เพิ่มขึ้นเร็วกว่ากลุ่มทางสังคมอื่น ส่งผลให้มีผู้คนจำนวนมากต้องประสบความยากจนอย่างสัมพัทธ์ ซึ่งสอดคล้องกับการพบว่าการขยายตัวของชนชั้นกลางอังกฤษ ได้ช้าหรือหยุดลงในระยะหลายสิบปีมานี้

3.2 กลุ่มสังคมที่อยู่ในระดับบนและระดับล่าง มีโอกาสที่จะเคลื่อนย้ายทางกลุ่มรายได้ น้อยกว่าที่อยู่ในระดับกลาง เด็กชนชั้นกลางจะอยู่ในชนชั้นกลางมากกว่าชนชั้นผู้ใช้แรงงานจะก้าวมาเป็นชนชั้นกลางถึง 14 เท่า

3.3 การเลี้ยงดูเด็กในยามเยาว์วัย มีความสำคัญมาก โชคตากรรมของเด็กถูกกำหนด ตั้งแต่ 22 เดือนแรกของชีวิต โรงเรียนก็สายเกินไป พบว่าเด็กที่มาจากสังคมชั้นสูงเมื่อถึงอายุ 22 เดือน ก็จะมีไอคิวสูงกว่าเด็กที่มาจากสังคมชั้นต่ำ ไม่ว่าเด็กที่มาจากสังคมชั้นต่ำจะเคยแสดงว่าเป็นเด็กมีไอคิวสูงหรือไม่ก็ตาม และพบว่าการพัฒนาของเด็กในระยะแรกมีผลต่อการศึกษาในระดับสูงขึ้นไป เด็กจากสังคมชั้นล่างที่ขาดการอบรมทางภาษา วัฒนธรรมที่สมบูรณ์ ขาดความกล้าแสดงออกและเชื่อมั่นตนเอง จะล้มเหลวในการศึกษา

3.4 การมีงานทำก็เป็นความยากลำบาก ประชาชนในกลุ่มแรงงานไร้ฝีมือหรือกึ่งมีฝีมือ มีความเสี่ยงสูงกว่าที่จะว่างงานมากกว่าผู้ที่ทำงานในด้านวิชาชีพเชี่ยวชาญหรือด้านการจัดการ

3.5 ช่องว่างทางรายได้ระหว่างเพศในอังกฤษก็สูงมาก แม้ว่าสตรีอังกฤษจะมีสัดส่วนในการทำงานรับจ้างค่อนข้างสูงกว่าสตรีในประเทศยุโรปตะวันตกอื่น มีเพียงประเทศเดนมาร์กและสวีเดนเท่านั้นที่มีอัตราสูงกว่า แต่พบว่าสตรีอังกฤษได้รับค่าจ้างเมื่อเทียบกับชายต่ำที่สุดในบรรดาประเทศยุโรปทั้งหลาย

3.6 กลุ่มชนส่วนน้อยมักมีรายได้ต่ำกว่า

3.7 ไม่มีความแตกต่างระหว่างอายุขัยของกลุ่มสังคมที่มีวิชาชีพชั้นสูง กับกลุ่มไร้ฝีมือ ในช่วง 30 ปี ทั้งสองกลุ่มมีอายุขัยเพิ่มขึ้น แต่กลุ่มวิชาชีพชั้นสูงก็ยังคงมีอายุขัยมากกว่ากลุ่มไร้ฝีมือ

3.8 คริวเรือนที่มีรายได้ต่ำ ตกเป็นเหยื่อของอาชญากรรมมากกว่า และมีความสามารถน้อยกว่าในการป้องกันทรัพย์สินของตนจากการโจรกรรม

เอกสารนี้ยังเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วอื่นๆ ซึ่งพบว่า มีเพียงประเทศสหรัฐที่มีการเคลื่อนไหวเลื่อนชั้นทางสังคมน้อยกว่าอังกฤษ อนึ่ง มีรายงานจากสำนักสถิติสหรัฐระบุว่า ในช่วงกว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ช่องว่างทางรายได้ ได้ขยายตัวห่างขึ้นระหว่างประชากรที่ร่ำรวยที่สุด ผู้ซึ่งมีบ้าน หุ่นและได้รับยกเว้นภาษีสูง ขณะที่ชนชั้นกลางและชั้นล่างมีรายได้ลดลง ในช่วงที่เศรษฐกิจฟื้นตัวครั้งหลังสุด การขยายตัวของช่องว่างยังเห็นได้ชัด ค่าจ้างหยุดนิ่ง และชนชั้นกลางต้องแบกรับ

ภาษีเพิ่มขึ้น ค่าใช้จ่ายเพื่อสุขภาพ การมีบ้าน ค่าเล่าเรียน พลังงานและอาหารเพิ่มสูงขึ้น คราวเรือนที่มั่งคั่งที่สุดร้อยละ 20 แรกมีรายได้คิดเป็นร้อยละ 44 ของรายได้ทั้งหมดในสหรัฐในปี 1973 และได้เพิ่มเป็นร้อยละ 50 ในปี 2002 ขณะที่กลุ่มอื่นมีรายได้ลดลง คราวเรือนร้อยละ 20 ระดับต่ำสุดสัดส่วนรายได้ลดลงจากร้อยละ 4.2 เหลือเพียงร้อยละ 3.5 (บางกอกโพสต์ 18082004)

4. ข้อสังเกตบางประการ

4.1 สังคมประเทศพัฒนาแล้ว ที่มีความได้เปรียบจากการเป็นเจ้าอาณานิคมเดิมและแสนยานุภาพในปัจจุบัน มีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและการจัดระเบียบทางสังคม มีความได้เปรียบทางด้านการค้าและลงทุน สามารถดูดความมั่งคั่งจากประเทศชายขอบสู่กลุ่มตน บัดนี้ ได้ก้าวมาถึงจุดสูงสุดแล้วหรือไม่ในการสร้างโอกาสและคุณภาพชีวิต โดยดูจากชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นชนชั้นที่แสดงถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเปิดโอกาสชีวิตให้แก่คนมากที่สุด ซึ่งอยู่ในภาวะหยุดนิ่ง ถ้าหากเป็นจริงก็เป็นสัญญาณว่าประเทศเหล่านี้จะกลายเป็นสังคมที่ตายตัวขาดความเคลื่อนไหว หดพลงกระดุนทางวัตถุ คุณภาพและความมั่นคงในชีวิตของผู้คนจำนวนมากอาจลดลง และอาจเกิดความตกต่ำทางจิตใจหรือความวุ่นวายได้ หากเกิดความหลงคิดในวัตถุที่เคยได้นั้น

4.2 แกนสหรัฐ-อังกฤษ กลายเป็นพันธมิตรของประเทศที่มีการเคลื่อนย้ายทางสังคมน้อย การใช้ปฏิบัติการลับและปฏิบัติการเปิดเผยเข้าแทรกแซงดินแดนทั่วโลก อาจเป็นการฉ้อฉลเพื่อสร้างจักรวรรดิ เพื่อคลายแรงกดดันภายในที่เพิ่มขึ้น